

Geroepen om te vieren *Vademecum voor de liturgie*

INLEIDING

1. Dit *Vademecum* is bedoeld voor allen die verantwoordelijkheid dragen voor de liturgie. Het is een vervolg op onze pastorale brief *Geroepen om te vieren*. Daarin hebben we de fundamenteën en de betekenis van de liturgie in herinnering gebracht. Wij verwijzen er graag naar en wensen dat de behandeling van de concrete elementen in dit *Vademecum* steeds in verband gebracht wordt met de diepe zin van de liturgie. Vieren is een kunst en liturgie is dat ook. Maar dan moet die kunst het mysterie dat in de liturgie aan het licht komt, op een heldere manier uitdrukken. Ook al gaat het in wat volgt dus vaak om praktische aanbevelingen, toch is het de bedoeling dat die regels ons de zin van de liturgie helpen ontdekken. De liturgische voorschriften zijn nooit louter disciplinaire voorschriften: ze zeggen ook iets over God en over de kerkgemeenschap. Het past dan ook ze als theologische en kerkelijke regels te ontvangen en te onderhouden. Wij hopen dat allen die dit *Vademecum* zullen gebruiken om hun liturgische praktijk te toetsen op zijn kwaliteit – en soms ook te heroriënteren en te verbeteren – in hun evaluatie steeds de band zullen maken met onze brief *Geroepen om te vieren*. We zullen telkens de precieze plaats aanwijzen waarnaar men kan teruggrijpen.
2. Moet de liturgie overal en altijd hetzelfde gelaat hebben? Het is een vraag die vandaag veel gesteld wordt. We zullen verder nog terugkomen op de kansen tot creativiteit die de liturgie biedt. Toch past het eerst een fundamenteel aspect van de liturgie te benadrukken. De liturgie is, volgens een geijkte uitdrukking, ‘epifanie van de Kerk’, de plaats waar de Kerk zichtbaar wordt. Wat we er vieren moet het geloof van de Kerk tot uiting brengen. Anders gezegd, met traditionele en beroemde woorden: *lex orandi, lex credendi*. Het is juist in het gebed van de Kerk, met zijn eigen grondstructuren, dat ook haar geloof op een bevoorrechte manier tot uitdrukking komt. Welnu, ook al wordt de Kerk van God zichtbaar in plaatselijke gemeenschappen, toch is ze tegelijkertijd universeel, ze is de ene gemeenschap van de heiligen, katholiek en apostolisch. Daarom is in de liturgie ruimte voor elementen die eigen zijn aan een bepaalde plaats of gemeenschap. Maar men kan deze gebruiken nooit op hetzelfde niveau behandelen als datgene wat de wezenlijke kern uitmaakt van elke liturgie. Niet alles is evenwaardig. We mogen nooit vergeten dat we ten dienste staan van een waarachtige liturgie en dat we er niet de eigenaars van zijn.
3. Een praktisch *Vademecum* kan niet de pretentie hebben iets volledig nieuws voor te stellen. De voorschriften die een waarachtige liturgie willen garanderen, zijn gekend en goed verwoord in het missaal, de orden van dienst en hun respectievelijke inleidingen. Maar het is belangrijk om af en toe deze regels in herinnering te roepen, en hun bedoeling te verhelderen. Verschillende kerkelijke documenten hebben dat regelmatig gedaan, bij verschillende gelegenheden, elk op hun eigen gezagsniveau. Ons *Vademecum* hoort thuis in deze lijn en heeft dezelfde bedoeling, met een bijzondere aandacht voor de situatie in onze bisdommen, en onder de verantwoordelijkheid van ons bisschoppelijk dienstwerk. Moge dit document elke

gemeenschap helpen om van hun liturgie de plaats te maken waar de Kerk zichtbaar wordt en waar het verbond van God met zijn volk gevierd wordt. De geloofwaardigheid van onze vieringen is ermee gemoeid.

I. ENKELE ALGEMENE BEMERKINGEN

Het mysterie van de liturgie: wie vieren wij?

Zie : Geroepen om te vieren, 7 tot 10 en 16 tot 18

4. Terecht wenst iedereen dat de vieringen “**levensnabij**” zouden zijn. Dat is een spontaan en terecht verlangen. Toch moeten we ons eerst afvragen over welk leven het daarbij kan gaan. De liturgie neemt inderdaad het concrete leven op van de mensen die haar vieren, met hun vreugden, hun beproevingen en hun hoop. Maar ze doet dat allereerst door ons bestaan als christen te plaatsen binnen Gods verbond, het verbond dat God in Christus met ons gesloten heeft. In de liturgie komt God naar ons toe. Hij wil ons ontmoeten en ons hart raken. Hij doet dit door ons zijn liefde te schenken, op de plaats waar we zijn en zoals we zijn. Daardoor wordt ons leven omgevormd, dankzij de gave van de Geest die ons verzamelt en opbouwt tot ‘één lichaam’, tot zijn Kerk. De liturgie is de plaats **waar het levend geloof van de Kerk en de gelovigen tot uitdrukking komt**: alleen zo kan ze een reële verrijking betekenen voor het leven van mensen en gemeenschappen. Als wij in de liturgie niets anders tot uitdrukking zouden brengen dan onszelf, de groepen die wij vormen of de gebeurtenissen van onze wereld, dan zouden onze vieringen vlug verschrompelen tot zwakke, middelmatige samenkomsten, zonder veel dynamiek: ze zouden hun eigenheid en uitstraling verliezen als ‘feestelijke samenkomst voor God en met God’. De liturgie is ‘levensnabij’ wanneer ze ons binnen voert in die vreugde, die ons niet alleen gegeven wordt, maar ook ons diepste zelf en ons leven beroert.
5. Uit dit fundamenteel principe vloeien concrete toepassingen voort. Zo is het bijvoorbeeld niet goed om vieringen bij speciale gelegenheden – dopen, huwelijken, uitvaarten – zo om te vormen dat ze het eigenlijk niet meer hebben over Gods woord en over het mysterie dat gevierd wordt. Een doop, een huwelijk of een uitvaart zijn handelingen van Christus, die zijn gelovigen mee betreft in het geheim van zijn Pasen en hen opneemt in zijn Kerk. Liturgie is niet eenvoudigweg viering van menselijke waarden, hoe groot en mooi die ook zijn. Men mag niets niet vergeten wanneer men een homilie uitspreekt, of ook bij de keuze van lezingen, gebeden en andere teksten of liederen. Natuurlijk moet men proberen tegemoet te komen aan datgene wat de deelnemers op dat moment bezig houdt. Maar dit mag geen afbreuk doen aan de volle en bewuste deelname aan het mysterie van Gods liefde dat in de liturgie gevierd wordt. We mogen niet voorbijgaan aan het reële leven van de mensen, maar we mogen ook niet vergeten dat we allereerst geroepen zijn om Gods verbond te vieren.
6. Een gelijkaardige bemerking kan men maken bij bepaalde, soms wel feestelijke, vieringen op zondag, waarin alle aandacht uiteindelijk toegespitst wordt op een thema. Dit thema wordt dan vaak gekozen omwille van zijn actualiteit in het leven van de

maatschappij, van de gemeenschap, van bepaalde personen of van de Kerk. Het is zeker wenselijk om rekening te houden met de bijzondere omstandigheden waarin een viering kan gebeuren. Maar het is niet goed de eigen zeggingskracht van Gods Woord en van de sacramentele viering af te zwakken, want zij overstijgen ook altijd de concrete aanleiding waarom men viert. De liturgie is uit zichzelf geen gelegenheid om de deelnemers wakker te maken voor één of andere goede zaak. Daarvoor zijn andere geëigende mogelijkheden. Als men het leven wil binnen brengen in de liturgie en het voor Gods aanschijn wil brengen, dan is de **voorbede** er het uitgelezen moment voor. Voorbeden hebben een essentiële plaats in de liturgie. Ook de homilie biedt voldoende kansen tot actualisering.

Het voorgaan en de andere diensttaken tijdens de viering

Zie: Geroepen om te vieren, 76 tot 78

7. **Elke liturgische viering moet voorgegaan worden** door een persoon die daartoe het mandaat heeft gekregen. De modaliteiten daarvoor verschillen naargelang de aard van de viering. Bij sacramentele vieringen en bepaalde andere liturgische vieringen, is de taak van het voorgaan voorbehouden aan een gewijde bedienaar: de bisschop, de priester, en in bepaalde gevallen de diaken. In andere gevallen, zoals bij het getijdengebed of een woorddienst, zal deze voorgangerstaak soms opgenomen worden door een gelovige die daarvoor de opdracht heeft gekregen. In dit geval heeft de benaming ‘voorganger’ een analoge betekenis. Toch gaat het ook bij het voorgaan in de brede zin van het woord om een belangrijke diensttaak: elke vorm van liturgisch voorgaan drukt uit dat de gemeenschap samengeroepen en verzameld is door de Heer. De handelingen die er gesteld worden, zijn uitdrukking van Gods verbond met zijn volk. Het onderscheid tussen de persoon die de viering voorgeeft en de gelovigen die er aan deelnemen heeft niets te maken met een hogere waardigheid: ze is de uitdrukking van de grondstructuur van de Kerk. Aangezien het liturgische voorgangerschap een diensttaak is, is ze evenzeer een kunst en een vaardigheid. Zij die haar beoefenen, moeten zich dan ook steeds weer afvragen of hun dienstwerk wel op een goede manier de aanwezigheid weerspiegelt van Christus die zijn Kerk verzamelt. In de volgende bemerkingsen zullen we ons beperken tot de eucharistieviering, maar men kan gemakkelijk toepassingen maken voor de andere vieringen.
8. Voor de **viering van de eucharistie** is de kwestie van het voorgangerschap van bijzonder belang. Het voorgaan van de eucharistie is voorbehouden aan degene die de priesterwijding ontvangen heeft, de bisschop of de priester. Door hun wijding ontvangen ze een bijzonder charisma. Ze zijn er het sacramenteel teken van dat Christus Heer en Hoofd is van zijn Kerk. Als ze voorgaan in de eucharistie, drukken ze uit dat ze hun dienstwerk verrichten in Zijn naam. Het priesterlijk dienstwerk is niet gebaseerd op een delegatie door de gemeenschap die samenkomt: het is een gave van de Geest die men ontvangt in de apostolische opvolging. Dit belet niet dat diakens en andere gelovigen betrokken worden bij het dienstwerk van de priesters, op basis van hun deelname aan het priesterschap van Christus door de doop, en voor de diakens, op basis van hun wijding. Maar er kan nooit sprake van zijn dat zij de plaats innemen van de priesters. We mogen de wezenlijke betekenis van het kerkelijk ambt noch het wezenlijk onderscheid tussen hen die het wijdingssacrament hebben

ontvangen en hen die niet gewijd zijn, loslaten noch relativieren. Dat zou ten koste gaan van de waarachtigheid van de sacramenten.

9. **Iedereen doet wat hij of zij geroepen is te doen, niets meer en niets minder.** Dat is een goede grondregel in de liturgie. Het is een belangrijk winstpunt van de liturgische vernieuwing. Men moet er ook naar handelen. Zo moet de priester die voorgaat alles doen wat tot zijn dienstwerk behoort, zonder dat ambiguë houdingen de betekenis ervan verduisteren. Anderzijds mag hij niet de plaats innemen van de andere medewerkers in de viering: op het ogenblik dat zij hun rol vervullen in de liturgie, gedraagt de voorganger zich als een gelovige temidden van zijn zusters en broeders. Ook de verscheidenheid aan dienstdaken, die niet allen het wijdingssacrament veronderstellen, drukt op zich de wezenlijke structuur van de Kerk uit. Slechts wanneer deze regel goed in de praktijk wordt gebracht, kan het priesterlijk dienstwerk op een waarachtige manier aan het licht komen.

10. Een andere belangrijke regel is dat alle liturgische medewerkers **ten dienste staan van de gemeenschap**. Tijdens de viering handelt niemand voor eigen rekening, welke diensttaak men ook opneemt. De betekenis van dienstdaken die aan leken zijn toevertrouwd gaat verloren, wanneer ze omgevormd worden tot een **monopolie** (tenzij het natuurlijk gaat om taken die uit zichzelf vasthangen aan een persoon, zoals organist of zangleider). Deze taken, zoals bijvoorbeeld de voorlezing van het Woord, worden best door verschillende leden van de gemeenschap opgenomen, in een beurtrol, en voortdurend geëvalueerd in de liturgische werkgroep. Echt in groep samenwerken en leven vraagt trouwens een grote leerschool. Een ander gegeven dat veel fijngevoeligheid vraagt, is het **koor**. Vaak vormt het koor een kostbare hulp voor de gemeenschap: het ondersteunt haar in haar eigen opdracht om ‘eenstemmig’ te zingen. Het is dus niet goed wanneer koren alle liederen van de viering voor zich reserveren: zo ontnemen ze de gemeenschap wat haar toekomt. De animatie en ondersteuning van de samenzang is een dienst. Wanneer de voorzangers deze taak opnemen, moeten ze zich bewust blijven van hun plaats binnen het geheel van de vierende gemeenschap. De concrete plaats van het koor in de liturgische ruimte is ook niet om het even: best staat het in direct en daadwerkelijk contact met de gemeenschap.

Respect voor rituelen en creativiteit

Zie: Geroepen om te vieren, 11 tot 15

11. Inhoud en verloop van alle liturgische vieringen vindt men in **liturgische boeken**: het missaal, de orden van dienst, de lectionaria. Wat in deze ‘liturgische gidsen’ wordt voorgesteld, moet op een eerlijke manier **in overweging** genomen worden. Niemand heeft het recht om de inhoud ervan om te vormen naar eigen wensen. De eerste opdracht voor allen die vieren, bestaat erin thuis te komen in de liturgie, in haar rituelen, uitdrukkingen en woorden. Dit veronderstelt niet alleen geduld, maar ook een houding van ontvankelijkheid en vertrouwen in de eigen zeggingskracht van rituelen en woorden. Die kracht zal niet voortkomen uit een routine zonder bezieling. Ze vereist de bereidheid om de vertrouwde gebaren steeds opnieuw te ontdekken. In dit opzicht is het goed om af en toe de rubrieken te herlezen die in de liturgische boeken en hun inleidingen worden voorgesteld: men zal er vaak heel zinvolle manieren van handelen ontdekken, die misschien wat verloren gegaan zijn onder het stof van oude gewoontes.

12. Hebben wij trouwens voldoende opgemerkt dat de liturgische boeken heel wat ruimte tot vrijheid bieden en als dusdanig beroep doen op een gezonde creativiteit? Bij vele inleidende formules en gebeden worden verschillende keuzemogelijkheden voorgesteld. In bepaalde gevallen is het uitdrukkelijk voorzien dat men zich ook ‘in andere, gelijkaardige woorden’ kan uitdrukken. Wat anderzijds de rituelen betreft: bij heel wat handelingen – zo niet alle – die de liturgische boeken voorstellen, is er echt nood aan een daadwerkelijke vaardigheid in het vieren om ze goed in de praktijk te kunnen omzetten: het is zeker en vast niet een louter materiële en routineuze uitvoering die de ware betekenis van riten aan het licht zal brengen. Deze handelingen vragen altijd een besef van symbolische geladenheid waardoor ze een diepere zin oproepen.
13. Deze noodzakelijke creativiteit en deze liturgische vaardigheid veronderstellen uiteraard een **aangepaste vorming**. Het huidige pastorale werkjaar kan de gelegenheid zijn om kansen tot zulke liturgische vorming te bieden. Wie zo’n vorming gekregen heeft, is beter gewapend om zich niet te verliezen in vormen van creativiteit die geen recht doen aan een waarachtige liturgie, maar er integendeel de betekenis en de bedoeling van dreigen te verduisteren. Rituelen hebben een eigen zeggingskracht. Steeds moet men zich afvragen of ze de kans krijgen hun betekenis op een harmonische manier te ontplooiën, dan wel of de aandacht enkel uitgaat naar de uiterlijke handeling zelf.

Voorrang geven aan Gods Woord

Zie: Geroepen om te vieren, 27

14. Het Woord van God, dat wij ontvangen vanuit de **Schriftlezing**, is van fundamenteel belang in elke liturgie, waar het ‘nieuwe en eeuwige verbond’ van God met de mensen wordt gevierd. Mensen in contact brengen met Gods woord, is nog iets anders dan enkele goede raadgevingen en opwekkende woorden tot hen richten. Het gaat om iets dat veel groter en krachtiger is: het Woord van de levende God, dat vandaag opnieuw mensen de heilsgeschiedenis in herinnering roept, zoals die in het Eerste en het Nieuwe Testament vorm heeft gekregen. Vanuit deze geschiedenis is de traditie gegroeid die wij ontvangen hebben. Daar vinden we uitgedrukt wat we als Kerk ten diepste toe zijn. Niets kan de Schriftlezing in het hart van onze vieringen vervangen. Deze lezing is voorzien in alle liturgische samenkomsten. Het zou heel onverstandig zijn om ze te vervangen door niet-bijbelse teksten, hoe mooi die ook mogen zijn. Men zal misschien zeggen dat de teksten uit de Bijbel niet altijd meteen verstaanbaar zijn. Dat is juist! Ze zijn oud en komen uit een cultuur die niet meer de onze is. Maar hier toont zich juist de concrete inbedding van ons geloof in Gods heilsplan, dat aan het licht komt doorheen een geschiedenis die haar hoogtepunt vindt in Jezus Christus. Willen wij de grote uitdaging aannemen om aan Gods Woord de eerste plaats te geven in ons leven en in de viering van Gods verbond? De homilie is bij uitstek de plaats waar we geholpen worden om Gods woord hier en nu te verstaan.
15. Dit betekent niet dat **niet-bijbels teksten** geen plaats kunnen krijgen in een viering, op voorwaarde dat ze de voorlezing uit de Schrift niet verdringen. Als ze weldoordacht gekozen zijn en het christelijk geloof of de christelijke waarden vertolken, kunnen ze op het juiste moment een moment van meditatie voeden. In elk geval moet men

afstand doen van een verkeerde, al te vaak voorkomende praktijk, waarbij een niet-bijbelse tekst de plaats inneemt van de ‘eerste lezing’ tijdens de Dienst van het Woord. Een mooie tekst kan wel bijvoorbeeld een plaats krijgen als inleiding op de viering, of als meditatie in het verlengde van een viering, na de bediening van een sacrament of na de communie.

De liturgische ruimte

Zie: Geroepen om te vieren, 33. 40-41

16. Liturgie viert men in een ruimte, en deze ruimte moet liefst iets oproepen van het mysterie dat gevierd wordt. De meeste van onze **kerken** zijn getuigen uit het verleden, waar de liturgie volgens andere normen verliep dan volgens het model van Vaticanum II. Daarom zijn aanpassingen ook onontbeerlijk. Meestal zal men daarbij een compromis moeten zoeken tussen de liturgische spelregels en de architecturale eigenheid en rijkdom van het kerkgebouw. Het is echter belangrijk om daarin altijd te streven naar schoonheid en waarachtigheid.
17. Ideaal gezien krijgt **de gemeenschap** een plaats die haar toelaat op een harmonische manier werkelijk betrokken te zijn bij de viering. Er zijn ondertussen hier en daar interessante nieuwe opstellingen uitgeprobeerd, maar die zijn niet overal mogelijk. Wat het **liturgisch centrum** betreft, en de plaatsen waar de liturgische handelingen gebeuren: men moet rekening houden met hun eigen symboliek. Tijdens de eucharistie moeten er drie plaatsen met elkaar verbonden worden. Het **altaar** is teken en beeld van Christus en zijn zelfgave. Het moet dus een waardig uitzicht hebben, maar mag ook niet te véél opvallen of te groot zijn. De **ambo** moet de voorlezing van het Woord - de antwoordpsalm inbegrepen - waardig zijn. Naast de schriftlezingen gebeuren alleen de homilie en de voorbeden aan de ambo (ook al kunnen de voorbeden ook vanaf een andere plaats gebeuren). De **zetel van de voorganger** moet de betekenis van deze diensttaak tot uitdrukking brengen en dus zichtbaar zijn voor de gemeenschap: de priester is gedurende heel de viering de voorganger, of hij nu neerzit of rechtstaat. Men moet erover waken dat deze drie plaatsen de betekenis van de rituelen die er gebeuren helpen verstaan, en dat geen van hen de plaats inneemt van een ander. Men zorgt er liefst ook voor dat het **kruisbeeld**, dat in relatie staat met het altaar, zichtbaar is voor iedereen. Het **tabernakel**, waarin het geconsacreerde brood wordt bewaard en vereerd, bevindt zich best in een kapel die uitnodigt tot aanbidding en stilte. Tenslotte moet er in elke kerk een mooie en betekenisvolle ruimte zijn voor de **viering van de doop en het sacrament van de verzoening**.
18. Het is ook van belang dat de liturgische ruimte aangekleed wordt met een versiering die eenvoudig is en vooral de zeggingskracht van plaatsen en elementen onderstreept. Dit is met name het geval voor de **bloemversiering**. Deze moet de aandacht niet op zichzelf trekken, maar de blik en het hart van de mensen richten naar de symbolische kernplaatsen van de viering: het altaar, de ambo, het tabernakel, de paaskaars en bijvoorbeeld het beeld van de heilige wiens feest men viert.

Een sfeer die bij de viering past

Zie : Geroepen om te vieren, 38-39

19. Elke viering moet iedere deelnemer brengen tot een houding van aandachtig luisteren, tot gebed en tot inkeer. Alleen wanneer deze ingetogen sfeer met zorg bevorderd wordt, kan de gemeenschap zichzelf gaan ervaren als wat ze ten diepste toe is: tempel van de Geest. Daarom zal men de klemtoon leggen op de **ingetogenheid**, die alle momenten van de viering, zonder uitzondering, moet tekenen. Er zijn vele factoren die daartoe kunnen bijdragen: de innerlijke rust waarmee iedereen zijn taak uitoefent, zonder haast of overdreven plechtigheid en zonder iets aan het toeval over te laten; de innerlijke betrokkenheid bij het gevierde mysterie van hen die zingen of muziek maken; een sobere maar sprekende versiering van de ruimte; het respect voor de momenten van stilte die voorzien zijn voor de schuldbelijdenis, de openingsgebeden, of na de homilie en de communie. Ook hier komt het er op aan een harmonieus evenwicht te zoeken.

De plaats van het lichaam in de viering

Zie: Geroepen om te vieren, 70-71

20. De liturgie is noch een schouwspel noch een les waar men van begin tot eind zittend naar luistert. Ze is een handeling die vraagt dat de mens er met heel zijn lichaam aan deel neemt. Het ligt voor de hand dat iedereen **neerzit** om te luisteren naar de lezingen – behalve bij het evangelie – of bij momenten van stil gebed of bezinning op bepaalde ogenblikken van de viering. Maar de eerste houding van de gelovigen die hun verrezen Heer vieren, is het **rechttop staan**. Daarom staat de gemeenschap recht van bij het begin van de eucharistieviering tot na het openingsgebed, vanaf de acclamatie voor het evangelie en tijdens de voorlezing ervan, tijdens de geloofsbelijdenis, elke keer dat de priester in de naam van iedereen bidt, en met name vanaf het begin tot aan het eind van het eucharistisch gebed, tijdens het Onze Vader, de vredeswens, het moment van de broodbreking en de communie. Indien de ruimte het toelaat, kan men tijdens de consecratie knielen als teken van aanbidding. Deze houding kan ook heel sprekend zijn bij momenten waarop het smeekgebed van de Kerk een dringend karakter heeft.
21. Er zijn nog heel wat andere lichaamshoudingen en –bewegingen die hun plaats hebben in de liturgie. Zo zet de gemeenschap zich bij bepaalde gelegenheden **in beweging** van de ene plaats naar de andere, om zo het opgaan naar het heiligdom van de tempel in herinnering te roepen. Eenvoudiger is de processie van de mensen die brood en wijn naar het altaar aanbrengen. We denken ook aan de orde van dienst voor het doopsel, die voorstelt om dit sacrament op verschillende plaatsen te vieren: bij de ingang van de kerk, op de plaats waar het Woord wordt gelezen, in de doopkapel of bij de doopvont en aan het altaar. Indrukwekkend is ook het gebaar van de bedienaars die zich op Goede Vrijdag of tijdens de liturgie van het wijdingssacrament languit op de grond neerleggen. Laten we er tenslotte op bedacht zijn om **kniebuigingen** of **buigingen met het lichaam** met de nodige waardigheid en betrokkenheid uit te voeren, met name wanneer we onze plaats in de kerk innemen.

De liturgische kledij

22. De liturgische gewaden die tijdens de viering gedragen worden, onderlijnen de eigenheid, de waardigheid en schoonheid van de liturgische handelingen. Ze duiden ook de eigen diensttaak aan van degenen die ze dragen. De **albe** komt op de eerste plaats: eigenlijk is zij het doopkleed. Alle gedoopten die een liturgische taak opnemen kunnen ze dragen: de acolieten, maar eventueel ook de anderen. Men lette er wel op dat deze albes van goede kwaliteit zijn en op een waardige manier gedragen worden. De liturgische kledij van de priester bestaat tijdens de eucharistie uit **de stola en de kazuivel** die boven de albe gedragen worden. De kazuivel hoort eigenlijk bij de eucharistie: als men er geen draagt, bij minder plechtige vieringen of wanneer er veel concelebranten zijn, waakt men er liefst over dat de albe en stola op zich genoeg zeggingskracht hebben. De kledij van de diaken bestaat, naast de albe, uit **de stola en de dalmatiek**: als er geen dalmatiek is, geldt hetzelfde als hierboven. Hoe dan ook, laten we er voor zorgen dat de gewaden altijd waardig en proper zijn.

De zang en de muziek tijdens de viering

Zie: Geroepen om te vieren, 71

23. De zang neemt een belangrijke plaats in tijdens de vieringen. Er is een rijk liedrepertorium beschikbaar, in verschillende stijlen, waaruit men vrij kan kiezen. Maar het is belangrijk dat de liederen ook gekozen worden op basis van hun geschiktheid om zich goed te **integreren in het verloop van de viering**. Dit veronderstelt vooreerst dat men een bijzondere aandacht heeft voor de **teksten** van de liederen en dat men zich niet alleen laat leiden door de vraag of ze muzikaal gezien goed in het gehoor liggen. Bij liturgische liederen wil de muziek allereerst de tekst sterker laten spreken. In de eucharistieviering zijn er een aantal vaste teksten die men het best respecteert. Dit is met name het geval voor de dialogen tussen de priester en de gemeenschap, het Eer aan God, de antwoordpsalm, de geloofsbelijdenis, het Heilig, het Onze Vader en het Lam Gods. Andere liedteksten kunnen vrij gekozen worden, zoals het intredelied, het communielied of liederen voor allerlei vieringen. Toch mag men niet vergeten dat ook zij zich moeten inpassen in de dynamiek en betekenis van de viering. Vieringen mogen nooit een voorwendsel zijn voor muziekconcerten of optredens van een koor. De liturgie is daarvoor niet de geschikte plaats.
24. Dit belet niet dat feestelijke vieringen aan kracht winnen door het talent van **koorzangers en muzikanten**, te beginnen met de **organist**. Meerstemmige zang en instrumentale muziek vormen in de liturgie werkelijk een edel dienstwerk. Ze kunnen een sleutelrol vervullen in een dynamische opbouw van de viering. Zo kan de organist bijvoorbeeld de liederen inleiden met een voorspel en bevordert hij met een goede begeleiding de betrokkenheid van de gemeenschap. Dankzij aangepaste tussenspelen kan hij pauzemomenten naar een hoger niveau optillen; hij begeleidt de zending van de gelovigen op het einde van de viering. Het is ook de organist die de eigen kleur van feesten en liturgische tijden in de verf kan zetten door een suggestieve, weloverwogen keuze uit het gevarieerde orgelrepertorium. Het koor van zijn kant kan bij bijzondere gelegenheden het hart van de aanwezigen raken door een aangepast lied, zonder dat het daarom de rol van de gemeenschap overneemt.

25. Vooral tijdens vieringen bij bijzondere gelegenheden krijgt men te maken met de vraag van de betrokkenen om tijdens de viering één of ander **profaan lied** te beluisteren dat ze graag horen, maar dat als dusdanig geen band heeft met de liturgie. Hier is toch grote voorzichtigheid geboden. Niet alle liederen die in de mode zijn, respecteren ook de eigen sfeer van de liturgische viering. Sommige zijn wellicht van betere muzikale kwaliteit, maar daarom zijn het nog geen liturgische liederen, ook al benoemt men ze als ‘sacrale muziek’. Dat is een vlag die vandaag vele ladingen dekt. Zoals we zeiden in verband met het gebruik van niet-bijbelse teksten, zal men bij de vraag naar een profaan lied nagaan of het past. Men kan het dan een plaats geven tijdens een moment van bezinning dat niet verward kan worden met een liturgische handeling.

II. HET VERLOOP VAN DE EUCHARISTIEVIERING

De viering vormt één homogeen geheel

26. Het verloop van de eucharistieviering kent verschillende onderdelen. Toch is het belangrijk eerst en vooral te leren zien hoe die verschillende onderdelen **één samenhangend geheel vormen**. Elk onderdeel verwijst naar dat geheel. Zo kan men bijvoorbeeld de eigenlijke eucharistie niet vieren als men niet eerst luistert naar Gods Woord. De inhoud van de woorddienst zal op een eigen manier de inhoud verrijken van de Maaltijd van de Heer die volgt (de prelatie, de gezangen,...) Daarom past het niet om de dienst van het Woord met zijn eigen kenmerken te vervangen door iets anders, ook al is het van goede kwaliteit: een catechetisch onderricht, een getuigenis, een uitwisseling, een toneelspel, enz. Het heeft geen zin om de eigenlijke eucharistie daarop te laten aansluiten, want die is dan afgesneden van zijn bron. De eucharistieviering vormt één dynamisch geheel, vanaf het begin tot aan het einde. Om een gelijkaardige reden is het ook weinig passend – tenzij in heel specifieke situaties – om **de communie** uit te reiken buiten de context van de viering: het nuttigen gebeurt uit de aard van de zaak best binnen de context van de viering van de Maaltijd van de Heer.

De opening van de viering

27. **Het begin van de viering is belangrijk.** Het is het moment waarop we binnenkomen in de ruimte van de liturgie. We worden ons bewust van Gods aanwezigheid en van het geheim van zijn liefde dat we nu zullen vieren binnen de gemeenschap die Hij daarvoor heeft samengeroepen. Dit veronderstelt wel dat de deelnemers op tijd komen - liefst vóór het eigenlijke begin van de viering - en dat zij op een hartelijke manier begroet worden bij de ingang van de kerk. Op het ogenblik echter dat de eigenlijke viering begint, gaat het niet enkel meer om een gastvrije gemoedelijkheid tussen mensen: men treedt binnen in de liturgische handeling. Het is belangrijk om de toon van deze overgang naar de viering te respecteren. De openingsritus omvat enkele wezenlijke elementen, met daarbij andere bouwstenen die in sommige omstandigheden achterwege blijven. Deze laatste mogen de opening van de viering nooit te lang en te zwaar maken. Wezenlijk zijn: de begroeting van de priester-voorganger, het inleidingswoord dat hij tot de gemeenschap richt, en – op het einde van dit geheel – het gebed waarmee hij de openingsritus afsluit.

28. Als de viering een bijzonder feestelijk karakter heeft, zoals dat bijvoorbeeld elke zondag normaal het geval is, dan is het **intredelied** echt betekenisvol. Dit lied opent de viering en begeleidt de processie van de priester en de andere bedienaars temidden van de gemeenschap tot aan het altaar. Door de samenzang worden de deelnemers al van bij het begin tot één gemeenschap opgebouwd en wordt meteen de toon gezet voor de viering. Daarom is het best een kwaliteitsvol lied dat goed gekend is. Tijdens dit lied begroet de priester het altaar. Eventueel bewierookt hij ook het altaar en het kruis. Daarna gaat hij naar de voorgangerszetel.
29. Na het kruisteken volgt **de begroeting** van de gemeenschap door de voorganger. Ze is meer dan een gewone ‘goedendag’: ze is gericht tot de gelovigen, in naam van Diegene die hen verzamelt. Het missaal stelt verschillende formules als voorbeeld voor. Wanneer men zelf andere formules gebruikt, zullen ze liefst een gelijkaardig bijbels, christologisch of trinitair gehalte hebben. Het **openingswoord**, gericht tot de gemeenschap, kan vrij geformuleerd worden. Het bereikt zijn doel als het de mensen binnenleidt in het geheim dat gevierd wordt, zonder daarom een samenvatting te zijn van de lezingen uit de woorddienst. Het is ook niet het moment om wat dan ook uit te leggen of om al te lang het woord te nemen. Het gaat er enkel om de aanwezigen in naam van de Heer te verwelkomen en hen binnen te leiden in het gebed.
30. Na de inleiding van de priester volgt de **schuldbelijdenis**, tenzij de viering nog een bijzonder ritueel omvat. Dit is geen gewetensonderzoek of een publieke biecht, ook al omvat ze de erkenning ‘dat wij zondaars zijn’. Ze is allereerst een aanroeping tot God en tot Christus de Verlosser, opdat zij zich over ons zouden ontfermen, of tot de heiligen, opdat zij voor ons zouden bidden. Het missaal stelt verschillende formuleringen voor en men kan er vrij andere samenstellen (volgens schema II van de schuldbelijdenis). Verder is er ook steeds de mogelijkheid om tijdens de zondagsvieringen de gemeenschap te besprenkelen met wijwater ‘tot gedachtenis van het doopsel’. Na dit moment volgt tijdens de eucharistie op zondag en op feestdagen (behalve in de advent en de veertigdagentijd) de lofzang van het **Eer aan God**: deze hymne, met zeer rijke inhoud, vraagt er om gezongen te worden door de gemeenschap. Het is niet aangewezen om ze te vervangen door een ander lied.
31. Aan het einde van de openingsritus spreekt de priester het **openingsgebed** uit. Hij nodigt de gelovigen eerst uit om stil te worden en persoonlijk te bidden. Na dit korte moment van stilte spreekt hij het openingsgebed uit. Dit gebed is een eerste hoogtepunt van de viering. Alle aanwezigen sluiten het af met een **Amen**. Het drukt hun instemming uit met alles wat er tot nu toe is gebeurd. Dit zal maar blijken als men aan dit *Amen* ook werkelijk zijn gewicht geeft.

De Dienst van het Woord

32. Iedereen gaat nu zitten om het luidop voorgelezen Woord te beluisteren. Bij de acclamatie voor het Evangelie (het alleluia of een andere acclamatie in de veertigdagentijd) staan allen weer recht. Het lectionarium biedt voor elke eucharistieviering **een geheel van bijbelse lezingen** aan. Op zondagen en feesten gaat het om drie passages en een stuk van een psalm, die ook een volwaardig element is van de woorddienst. De opbouw van dit geheel varieert naargelang de liturgische

tijden. Het is niet goed de eerste of de tweede lezing systematisch weg te laten. Dat mag geen gewoonte worden. De lezingen en de psalm worden aan de ambo voorgelezen door een goed gevormde lector, die daarmee als gedoopte een belangrijk dienstwerk vervult. In overeenstemming met de traditie wordt het evangelie altijd voorgelezen door een diaken of, als er geen diaken aanwezig is, door de priester-voorganger of een concelebrant.

33. **De homilie** is een volwaardige liturgische handeling. Ze maakt integraal deel uit van de viering en is bedoeld als echo en actualisering van het verkondigde Woord of het gevierde Mysterie. Ze behoort tot het dienstwerk van de priester die de eucharistie voorgaat. Hij spreekt dan ook de homilie uit, ook al kan hij dit bij gelegenheid toevertrouwen aan een concelebrant of een diaken. Dit sluit niet uit dat een leken gelovige af en toe het woord kan nemen om een getuigenis uit te spreken dat in verband staat met de viering. Deze inbreng zal zich beter situeren tegen het einde van de viering, als een overweging na de communie.
34. De homilie wordt gevolgd door een moment van stilte. Daarna volgt de **geloofsbelijdenis**, uitgesproken door heel de gemeenschap. Het gaat hier om de belijdenis van het geloof van de Kerk. Men kan het *Credo* niet vervangen door een zelf samengestelde tekst, die aan de gemeenschap een beperkte of eenzijdige verwoording van het geloof zou opleggen. Voor de formulering is er keuze tussen de Geloofsbelijdenis van Nicea en de belijdenis van de Apostelen. Men kan ook de belijdenis gebruiken in de vorm van vraag en antwoord uit de paaswake of het dienstboek van het vormsel.
35. De dienst van het Woord sluit af met de **voorbeden**, waarvan het belang reeds onderstreept werd. Het is een gebed met universele strekking, dat de noden van de Kerk en de wereld binnenbrengt in de plaatselijke context van de concrete viering. De gebedsintenties worden voorgelezen door een diaken of een andere gelovige, vanaf de ambo of een andere gepaste plaats. In hun antwoord drukken de gelovigen hun gebed uit. De waarachtigheid van de voorbede vraagt zowel een oprechte betrokkenheid bij de concrete gebeurtenissen en noden van het moment als een blijvende aandacht voor de grote dimensies die er in aan bod komen: het leven van de Kerk en de wereld, het gebed voor de armen en allen die lijden, en tenslotte voor de verzamelde gemeenschap.

Het klaarmaken van de Tafel

36. Na de voorbede begint het eigenlijke eucharistische deel van de viering. Pas nu is het ogenblik aangebroken om het altaar klaar te maken, door er op een waardige manier het brood en de wijn op te plaatsen die geconsacreerd zullen worden. Het is heel wenselijk dat enkele gelovigen dit brood en deze wijn **in een processie** aanbrenge vanuit de gemeenschap. Vóór het altaar geven ze de gaven aan de diaken of, als er geen diaken is, aan de priester. Men kan ook andere gaven aanbrenge ‘die bestemd zijn voor de noden van de Kerk en van de armen’ (waaronder het geld van de omhaling), maar deze worden niet op het altaar geplaatst. Op het altaar moeten trouwens geen andere voorwerpen geplaatst worden buiten datgene wat nodig is voor de viering.

37. Het is betekenisvol slechts **één pateen en één kelk** op het altaar te plaatsen: het versterkt de symboolkracht van het sacrament. Daarom zal men liefst ook een grote hostie gebruiken die het ene brood oproept en die in verschillende stukken gebroken kan worden, zodat een redelijk aantal gelovigen er aan kan communiceren. Als er verschillende patenen en kelken nodig zijn, zal men er op letten dat hun aanwezigheid de zichtbaarheid van een grotere pateen en kelk niet verstoort. Op het moment van de broodbreking wordt de geconsacreerde hostie met respect verdeeld in verschillende patenen voor de communie van de gelovigen. We herinneren eraan dat, volgens de traditie van de Latijnse Kerk, het brood voor de eucharistie ongedesemd moet zijn.
38. De ritus van de **bereiding van de gaven** moet eenvoudig zijn. Het moet geen anticipatie worden van de offerande, die haar eigen plaats heeft tijdens het eucharistisch gebed. Het missaal verkiest dat de gebeden die voorzien zijn voor de priester, in stilte uitgesproken worden. Alleen het **Gebed over de gaven** moet luidop uitgesproken worden, samen met de uitnodiging die er aan voorafgaat. Het verzamelt in één gezamenlijk gebed wat men zojuist al vierend heeft uitgedrukt.

Het eucharistisch gebed

39. Het Eucharistisch gebed vormt het hart van de viering. Het gaat om **één geheel**, vertrekkend vanaf de dialoog voor de pefatie tot aan de slotdoxologie. Het is bij uitstek een **presidentieel gebed**: de voorganger spreekt het luidop uit, en de gemeenschap sluit zich er bij aan dankzij de acclamaties die voorzien zijn: de inleidende dialoog, het Heilig, de acclamatie na het instellingsverhaal en het Amen bij het slot. Als er concelebranten zijn, sluiten zij zich aan bij het epiclesegebed, het instellingsverhaal, de gedachtenis en de offerande, maar altijd met zachte stem, zodat de stem van de hoofdcelebrant duidelijk hoorbaar blijft. De voorspraakgebeden kunnen onder de concelebranten verdeeld worden. Anderzijds past het nooit dat de gemeenschap of een lid ervan samen met de priester de tekst van het hele eucharistisch gebed of een deel ervan uitspreekt. Deze praktijk vormt een ernstige afwijking van het ambtelijk voorgaan in de bediening van de sacramenten. Het eucharistisch gebed heeft een heel eigen structuur en inhoud. De voorganger spreekt het uit in Christus' naam. Het is niet toegelaten om andere teksten te gebruiken dan de 11 die erkend zijn: de eucharistische gebeden I tot V, die voor de verzoening, het gebed voor de vieringen in bijzondere omstandigheden (met de vier varianten) en de gebeden voor vieringen met kinderen en jongeren. Deze laatste teksten bevatten meer acclamaties, waar men met vrucht gebruik van kan maken. Het missaal voorziet bij bepaalde gebeden eigen inlassingen voor de zondag en een aantal feesten: ook deze mogelijkheden kan men benutten. Wanneer de priester de consecratiewoorden heeft uitgesproken, toont hij het geconsacreerde brood aan het volk. Daarna doet hij hetzelfde met de kelk. Dit gebaar hoeft nog geen grote elevatie te zijn. Die komt pas op het einde, bij de slotdoxologie. We stippen nog aan dat het brood niet gebroken wordt op het moment van de consecratie: de liturgische handeling is geen nabootsing van het Laatste Avondmaal.

De communieriten

40. Na het eucharistisch gebed volgen verschillende rituelen die het moment van de communie voorbereiden en omringen. Eerst wordt het **Onze Vader** gebeden. Het is het gebed van heel de gemeenschap. De inleidende uitnodigingen uit het missaal dienen slechts als voorbeeld. Daarna volgt het **gebed om vrede** en wordt de

vredewens onder elkaar uitgewisseld.. De manier waarop men tegenover elkaar de ‘onderlinge vrede en liefde’ uitdrukt, wordt overgelaten aan de plaatselijke gewoonten. Het komt er wel op aan te zoeken naar een waardige manier om ‘de vrede van Christus’ door te geven: het gaat om méér dan een blijk van hartelijkheid. Men hoeft dit moment trouwens niet te lang te laten duren. Het kan evengoed zijn symbolische kracht bewaren zonder dat iedereen aan iedereen absoluut de vrede wil toewensen.

41. De ritus van **de broodbreking** is van groot symbolisch belang om de betekenis van de eucharistieviering tot uitdrukking te brengen. Hij begint pas na de uitwisseling van de vrede en wordt, van begin tot einde, begeleid door de litanie van het *Lam Gods*. Dit betekent dat deze litanie herhaald kan worden en méér dan drie aanroepingen kan tellen. Vanzelfsprekend toont men ondertussen de nodige eerbied voor de geconsacreerde gaven van brood en de wijn.
42. Na de uitnodiging tot de communie en het antwoord van de gelovigen, gebeurt eerst de **communie** van de bedienaars aan het altaar, daarna die van de gelovigen. Deze communieritus kan begeleid worden met een lied. Het is belangrijk dat de gelovigen **eerbiedig en ingetogen** communiceren. Ze kunnen het Lichaam van Christus ontvangen in de hand of op de tong. Men mag de communie niet weigeren aan iemand die een andere manier verkiest dan degene die op een bepaalde plaats gebruikelijk is. Ook de kelkcommunie kan aanbevolen worden als die tenminste geen al te grote moeilijkheden met zich meebrengt. De beste manier om dit in de praktijk te brengen, bestaat erin dat ieder drinkt aan de kelk die hem of haar aangeboden wordt. Het is de taak van de priester-voorganger en van andere gewijde bedienaren om de communie uit te delen aan hun broers en zusters. In de vieringen waar het nodig is, kunnen ook andere gelovigen samen met hen de communie uitreiken. Dit veronderstelt wel dat ze daarvoor voldoende zijn voorbereid.
43. Als er gelovigen zijn die de **communie naar de zieken** dragen, komen zij best bij het altaar staan, tijdens de broodbreking of aan het einde van de viering. Ze ontvangen daar de hosties die ze in een pyxis met eerbied meenemen. Men moet liefst vermijden om geconsacreerd brood mee te geven aan mensen die op het moment van de communie mee naar voren komen en die men niet vooraf die taak heeft toevertrouwd. De communie voor de zieken verdient immers de nodige zorg en aandacht.
44. Het is goed om het moment van de communie wat uit te laten monden in een tijd van stilte, een aangepast lied of een overweging die luidop wordt voorgelezen. De **slotritus** van de eucharistieviering daarentegen is eenvoudig, en vormt als dusdanig geen nieuw element. Na de nodige mededelingen zegent de priester de gemeenschap; dan kondigt de diaken (of de priester) het einde aan van de viering. Het missaal stelt verschillende plechtige zegenformules voor, die rijk zijn aan inhoud. Het is goed dat de bedienaars rond het altaar naar de uitgang van de kerk gaan en daar de gelovigen nog hartelijk groeten.

Tot slot...

45. Wij nodigen allen die verantwoordelijk zijn voor de liturgie, te beginnen met de priesters, uit om er alles voor te doen opdat elke eucharistie of andere liturgische samenkomst het Mysterie dat er gevierd wordt ten volle aan het licht zou kunnen

brengen. In dit verband hopen wij dat elke lezer de praktische richtlijnen die in dit *Vademecum* in herinnering worden geroepen, met wijsheid en welwillendheid zal aanvaarden, ook al nodigen ze uit tot evaluatie en, indien nodig, tot bijsturen van de bestaande praktijk. Nogmaals: wij zijn geen eigenaars van de liturgie, wij staan in dienst van het mysterie van Gods verbond dat er gevierd wordt. De liturgische voorschriften komen voort uit dit geloofsgeheim. Moge dit de vreugde worden van allen die 'geroepen zijn om te vieren: met liefde te waken over de onschatbare gave die ons geschonken wordt, telkens wanneer wij verzameld zijn om de werkzame aanwezigheid van Christus onder de mensen concreet zichtbaar te maken, totdat Hij komt.